

Acmân sahillerinden bir görünüş

Arap ve Kanada şirketlerinin olan Acmân Millî Petrol Şirketi (AJNOC) kurulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Michael Tomkinson, *The United Arab Emirates*, London 1975, s. 157-162; Muhammed Morsy Abdullah, *The United Arab Emirates, A Modern History*, London 1978, s. 98, 100, 110, 299, 303; J. G. Lorimer, *Gazetteer of the Persian Gulf, ʿOman and Central Arabia*, Farnborough 1908-15, I, 718, 738, 776; M. S. Gallâb v.dğr., *el-Büldânü'l-İslâmiyye ve'l-ekalliyâtü'l-müslime fi'l-ʿâlemi-l-muʿâṣır*, Riyad 1399/1979, s. 107-108; *The Middle East and North Africa*, London 1988, s. 836-837, 843, 848; J. B. Kelley, "ʿAdjmān", *EI² Suppl.* (İng.), I, 42.

 MUSTAFA BİLGE

ACREDİYYE
(العجردية)

(bk. ACÂRİDE).

ÂCURRÎ
(الآجري)

Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyn b. Abdillâh el-Âcurrî el-Bağdâdî (ö. 360/970)

Tanınmış muhaddis ve fıkıh âlimi.

Bağdat köylerinden Âcur'da doğdu. Tahsilini Bağdat'ta yaptı ve 330 (941) yılına kadar orada kaldıktan sonra Mekke'ye gidip yerleşti. 1 Muharrem 360 (4 Kasım 970) tarihinde seksen (bir rivayete göre doksan altı) yaşında iken Mekke'de vefat etti.

Hadis münekkitlerinin, hadisteki güvenilirliğini **sadûk***, **sika*** gibi terimlerle ifade ettikleri **hâfız*** hadis imamı Âcurrî, Ebû Müslim el-Keccî, Ebû Şuayb el-Harrânî, İbn Ebû Dâvûd, Ebü'l-Kāsım el-Begavî ve İbn Nâciye başta olmak üzere birçok hocadan ders aldı. En önemli talebeleri arasında *Ḥilyetü'l-evliyâʾ* müellifi Ebû Nuaym el-İsfahânî ve tanınmış Mâlikî muhaddis ve fakihi Ebû Muhammed el-Asîlî'yi zikretmek gerekir. Özellikle ilk kaynakların Şâfiî olduğunu kaydettikleri Âcurrî'nin fıkhî görüşleri bazı Hanbelî fıkıh kitaplarında geçmekte ve bundan dolayı Hanbelî tabakat âlimlerinin bir kısmı eserlerinde biyografisine yer vererek onu kendi mezhep âlimlerinin önde gelenlerinden saymaktadırlar. Gerçekte ise, meselâ *Kitâbü'ş-Şerîʿa* ve *Aḫlâḳu'l-ʿulemâʾ* gibi eserleri incelendiğinde Âcurrî'nin mukallit değil, müctehid bir âlim olduğu ve mezhep taassubuna karşı çıktığı görülür.

Eserleri. Âcurrî'nin kırka yakın eserinden en önemlileri şunlardır: **1.** *Aḫlâḳu'l-ʿulemâʾ* (Kahire 1931). **2.** *Aḫbâru ʿÖmer b. ʿAbdilazîz.* Dr. Abdullah Abdürrahim Useylan tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1980). **3.** *Taḥrîmü'n-nerd ve'ş-şaṭranc ve'l-melâhî.* Ömer Garâme el-Amravî eseri notlarla neşretmiştir (Riyad 1400). **4.** *en-Naṣîḥa.* İbn Müflih el-Hanbelî, üç cilt halinde basılan *Kitâbü'l-Furûʿ* (1339/1921) adlı önemli eserinde, Âcurrî'nin bu kitabından nakiller ve alıntılar yaparak bazı fıkhî görüşlerine yer vermiştir. **5.** *Kitâbü'ş-Şerîʿa.* Muhammed Hâmid el-Fakkī tarafından neşredilen (Kahire 1369; Beyrut 1403/1983) bu eserde İslâm inancının esasları Kur'an ve Sünnet'in ışığında ele alınarak sapık fırkaların görüşleri tenkit ve reddedilmiştir. **6.** *et-Taṣdîḳ bi'n-naẓar ilallāhi Teʿâlâ fi'l-âḫire.* Eseri Semîr b. Emîn ez-Züheyrî neşretmiştir (Beyrut 1408/1988). **7.** *Aḫlâḳu ḥameleti'l-Ḳurʾân.* Muhammed Amr b. Abdüllatîf'in tahkikiyle Beyrut'ta (1406) ve ayrıca Abdülazîz b. Abdülfettâh el-Kārî'nin tahkikiyle Medine'de (1408/1987) yayımlanmıştır. **8.** *Kitâbü'r-Rüʾye.* Muhammed Gıyâs el-Cambâz tarafından neşredilmiştir (Riyad 1405). **9.** *Kitâbü'l-Ġurebâʾ.* Bedr el-Bedr tarafından Kuveyt'te neşredilmiştir.

Diğer başlıca eserleri de şunlardır: *el-Erbaʿûn (Erbaʿûne ḥadîsen)*; *eş-Şemânûn*; *Farżu ṭalebi'l-ʿilm*; *Vuṣûlü'l-müştâḳîn ve nüzhetü'l-müstemiʿîn*; *Edebü'n-nüfûs*; *el-Fevâʾidü'l-münteḫabe*; *et-Teheccüd*; *et-Teferrüd ve'l-ʿuzle*; *Ḥüsnü'l-ḫulḳ*; *eş-Şübühât*; *Aḥkâmü'n-nisâʾ*; *Muḫtaṣarü'l-fıḳh*; *Fażlü'l-ʿilm*; *Aḫlâḳu ehli'l-bir ve't-taḳvâ*; *et-Tevbe*; *er-Risâle ilâ ehli Bağdâd*; *Şerḥu Ḥadîsi'l-erbaʿîn*; *Şerḥu Ḳaṣîdeti's-Sicistânî*; *Ṣıfatü ḳabri'n-Nebî*; *Evṣâfü's-sebʿa*; *Cüzʾün fîhi ḥikâyâtü'ş-Şâfiʿî ve ġayruh*; *Taġyîrü'l-ezmine*; *Firdevsü'l-ʿilm*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ—Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 268; İbn Hayr, *Fehrese* (nşr. F. Codera—J. R. Tarrago), Sarakosta 1893 → Kahire 1382/1963, s. 72, 154-156, 285-286; Semʿânî, *el-Ensâb* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî), Haydarâbâd 1961-66 → Beyrut 1400, 1980, I, 94; Yâkūt, *Muʿcemü'l-büldân*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî), I, 5; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1968-72, IV, 292-293; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, XVI, 133-136; a.mlf., *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58, III, 936; Safedî, *el-Vâfî*, II, 373-374; Sübkî, *Ṭabaḳātü'ş-Şâfiʿiyye* (nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî v.dğr.), Kahire 1383-96/1964-76, III, 149; Fâsî, *el-ʿİḳdü'ş-şemîn* (nşr. Fuâd Seyyid), Kahire 1378-88/1958-69, II, 3-5; Uleymî, *el-Menhecü'l-aḥmed* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1403/1983, II, 65-66; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, II, 46-47; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe* (nşr. Muhammed el-Muntasır), Dımaşk 1383/1964, s. 42, 43, 44, 53, 102, 104, 112, 166; Sezgin, *GAS*, I, 194-195; Müneccid, *Muʿcem*, V, 7-8.

 ORHAN ÇEKER

ÂCURRÛMİYYE
(الآجرومية)

(bk. İBN ÂCURRÛM).

ACÜZ
(العجز)

Bir beytin ikinci mısraındaki son cüz. Darb yahut kafiye ile eş anlamlıdır (bk. ARÛZ).

ACZ
(العجز)

Bedenî veya malî yetersizlik sebebiyle dinî, hukukî yükümlülükleri ve işlemleri yapamama veya eksik yapma hali (bk. KUDRET).

AÇE

Sumatra adasının kuzeyinde yer alan bölge ve XX. yüzyılın başlarına kadar bu bölgede hüküm süren bir İslâm devleti.

Bugün Endonezya'nın özel otonom bölgelerinden biridir. Yüzölçümü 55.392 km², nüfusu 1985'te üç milyon civarında olup merkezi Benderaçe'dir (Banda

Aceh). Kuzeyden ve doğudan Malaka boğazına, batıdan Hint Okyanusu, güneyden Sumatra'nın orta kesimlerine komşu olan Açe'nin en önemli yerleşim merkezleri batı sahilinde Mölaboh, Tapaktuan ve Sinkil, kuzeyinde Sigli, doğu sahillerinde ise Simpang Ulim ve İdi'dir. Yüksek ve sık ormanlık dağlar sahil bölgesini Gayo topraklarından ayırmakta ve bu dağ silsilesinin çapraz kolları ülkeyi dört yaylaya bölmektedir. Kuzeyde Takengon şehrinin yakınında Tawar gölü ve Pösagu ırmağının kaynakları bulunur. Açe ırmağı ile Açe Limanı arasında kalan kuzeybatı bölgeye Hollandalılar Büyük Açe derler. Açe İslâm Devleti'nin başşehri olan Kuta Raca (hükümdarın kalesi) bu bölgede yer almaktadır. Açe toprakları dünyanın en büyük doğal gaz çıkarılan bölgelerinden biridir. Açe'nin yer altı zenginlikleri arasında bulunan petrol, kalay, altın, platin, demir ve boksit rezervleri oldukça önemlidir. Açe'nin tarım arazisi çok verimli olup yetiştirilen başlıca ihraç ürünleri arasında baharat, kauçuk, hindistan cevizi ve kahve sayılabilir.

Tarih. Açeliler'in menşei hakkında çok az şey bilinmektedir. Hindistan ve Malaya gibi yakın kara topraklarıyla diğer adalardan gelmiş olan insanların meydana getirdiği melez bir topluluk olan Açe halkı dört büyük kabileye ayrılır. Bu kabilelere aslı Arapça bir kelime olan **kawöm** (kavm) denilir. Önceleri Hindistan racalarına bağlı olan Açe bölgesinde ilk müstakil devletin XIII. yüzyılda müslümanlar tarafından kurulduğu bilinmektedir. 1292 yılında Açe'yi ziyaret eden Marco Polo, doğu sahiline yakın Peureula'da oturan müslüman bir hükümdardan bahsetmektedir. Bu dönemde kurulduğu anlaşılan bu devlet, adını iki şehirden alan Pasai-Samudra veya Samudra-Pase Sultanlığı olup bilinen ilk hükümdarı el-Melikü's-Sâlih'tir (ö. 1297). XIII-XVI. yüzyıllar arasında hüküm süren Pasai-Samudra devrinden bugüne bazı sikkelerle Arapça ve eski Malayca yazılı mezar taşları kalmıştır. 1511 yılında Malaya'yı ele geçiren Portekiz kuvvetlerinin 1521'de Pasai'yi fethetmeleri üzerine bu sultanlık yıkıldı. Ancak yine aynı dönemde Ali Mugāyet Şah (ö. 1530) tarafından Portekizliler'e karşı verilen mücadeleler sonunda, 1521 yılında Açe bölgesinde Açe İslâm Sultanlığı kuruldu. Kendisinden sonra oğulları Selâhaddin (1530-1537) ve özellikle Alâeddin Riâyet Şah (1537-1571), babalarının kurduğu İslâm devletinin itibarını arttırdılar. Açe Sultanlığı'nın yükselme dönemi uzun yıllar devam etti ve özellikle Sultan İskender Muda zamanında (1607-1636) zirveye ulaştı. Sultan İskender, hükümdarlığı sırasında donanmaları ile Pahang ve Malaka'ya seferler düzenledi ve ülkesini güneye doğru genişletti. Bundan dolayı ölümünden sonra halk arasında Mokuta Âlam (âlemin tâcı) lakabı ile anıldı. Açe İslâm Sultanlığı'nın yükseliş devri XVII. yüzyıla kadar sürmüş, Sultan İskender'in ölümünden sonra bir süre kadın sultanlar tarafından idare edilmiş ve gücünü giderek kaybetmiştir.

Ali Mugāyet Şah'ın ölümünden sonraki yıllarda Malaya'da yerleşmiş olan Portekizliler'in Sumatra'yı istilâ emellerinden vazgeçmeyerek Açe'ye devamlı saldırılar düzenledikleri, Alâeddin Riâyet Şah'ın Osmanlı Hükümdarı Kanûnî Sultan Süleyman'dan yardım istemesinden anlaşılmaktadır (1565). Nitekim bir Açe heyeti İstanbul'a gönderilerek zulüm ve korsanlıklarını sürdüren Portekiz güçlerine karşı yardım istendi. Ancak heyet İstanbul'a geldiği zaman Kanûnî Sultan Süleyman Zigetvar seferinde olduğundan, padişahla görüşemedi ve bir süre İstanbul'da beklemek zorunda kaldı. Kanûnî'nin Zigetvar'da vefatı üzerine Açeliler II. Selim'e biatlarını sundular ve Portekiz saldırılarına karşı Osmanlılar'la bir savunma antlaşması imzaladılar (1567). II. Selim, Açe heyetini İstanbul'da ağırladıktan sonra İskenderiye'ye gönderdi ve oradan yeterli miktarda top, tüfek ve cephane ile çeşitli sanat ehli ustaların Açe'ye gönderilmesini emretti. Bu ferman üzerine, on beşi Kızıldeniz filosundan olmak üzere toplam on yedi savaş gemisinin Hint sularına doğru sefere çıkması ve mürettebatının bir yıllık maaş ve yiyecekleri de verilerek Sultan Alâeddin'in emrine yollanması kararlaştırıldı. Ancak filonun İskenderiye'den hareket edeceği sırada Yemen meselesinin büyümesi, donanmanın Kızıldeniz'de kalmasını gerektirdiğinden Açe seferi bir yıl ertelendi. II. Selim'in Açe'ye yolladığı gemi ve askerlerle birlikte sultana hitaben yazılan bir ferman ile orada okunacak bir hutbe sûreti de gönderildi. Bu hutbe sûreti, o tarihten itibaren XX. yüzyıl başlarına kadar Açe'de her cuma hutbesinde okunmuştur. Açe'ye giden Osmanlı heyeti ve askerlerin çoğu orada yerleşerek bir Türk köyü kurmuşlar, ancak yerli halkla gerçekleştirilen evlilikler sonucu onlara karıştıkları gibi Türkçe'yi de unutmuşlardır. Osmanlı heyeti reisi Seyyid Kemal ise Açe sultanı tarafından **uléebalang** (kumandan) olarak tayin edilmiştir.

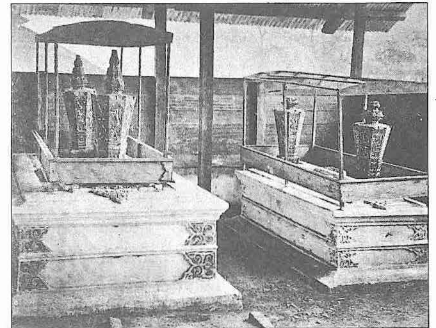
Kâtip Çelebi *Cihânnümâ*'da Açeliler'in cenkçi bir millet olduğunu, top dökümü, kılıç ve mızrak imalini bildiklerini ve bu sanatları Osmanlılar'dan öğrendiklerini kaydetmektedir. Osmanlılar ile Açeliler arasındaki iyi münasebetler asırlarca devam etmiş, özellikle Sultan İbrâhim Mansûr Şah (1836-1870) zamanında Açe, İstanbul'un Uzakdoğu stratejisinin odak noktasını oluşturmuştur. Buna karşılık müslüman Açe milleti Kırım Savaşı sırasında maddî yardım göndererek Osmanlı savaş harcamalarına katkıda bulunmuş ve böylece İstanbul'a bağlılıklarını bir defa daha ortaya koymuşlardır. Açe sultanları da Osmanlı halifesinin gönderdiği nişanları gururla taşımışlardır.

Sömürgeci bazı Batılı ülkelerin Açe topraklarına karşı giriştikleri ilk işgalci

Açe

Açe Sultanlarına ait kabirler (İÜ Ktp., nr. 91440)

saldırı, 11 Eylül 1599'da Hollanda tarafından yapıldı. Ancak Açe müslümanlarının bu saldırıyı etkisiz hale getirmelerinden sonra uzun süre bağımsız yaşayan bölgeye Hollandalılar 1871'de yeni bir çıkarma yaptılar. Ayrıca Hollanda ve İngiltere arasında imzalanan Sumatra Antlaşması sonucunda Açe toprakları Hollanda'nın payına bırakıldı. Bu antlaşmadan cesaret alan Hollanda 26 Mart 1873'te Açe İslâm Sultanlığı'na beş maddelik bir ültimatom vererek İstanbul'daki halife ile münasebetlerin kesilmesini ve İslâm'ın sembolü olarak kabul ettikleri hilâl ile yıldızın Açe bayrağından çıkarılmasını istedi. Açe müslümanlarının bunu kabul etmemeleri üzerine Hollandalılar savaş ilân ederek 5 Nisan 1873 günü Benderaçe kıyılarına çıkarma yaptılar. Bu şekilde başlayan Hollanda-Açe savaşları uzun yıllar devam etti, hatta dönemin milletlerarası siyasî sahnelerinde de büyük yankılar uyandırdı. Hollanda'nın Açe-Sumatra'da takip ettiği askerî politika ve stratejilerin başarısız kalması, misyoner bir şarkıyatçı olan C. Snouck Hurgronje'un bölgeye gönderilmesine yol açtı. Hollanda hükümeti onun yaptığı araştırmalar sonunda buradaki politikasını değiştirdi ve XX. yüzyılın başında bölgeye tamamen hâkim oldu.

Açeliler sömürge rejimine sürekli olarak karşı çıktılar. Son Açe Sultanı Tunku Muhammed Dâvûd'un 1903'te Hollandalılar'a boyun eğmesinden sonra bölge idarî bakımdan koloni idaresine bağlı kaldı, ancak huzursuzluk devam etti. 1942-1946 yılları arasında bütün Uzakdoğu takımadaları ile beraber Açe toprakları da Japonya tarafından işgal edildi. Japonlar bölgedeki bütün mahallî kültürleri tahrip ederek Japon kralını tanrılaştıran Şintoizm'i yerleştirmeyi planladılarsa da genç âlim Tunku Abdülcelil'in başkanlığında müslümanlar Japonlar'a karşı ayaklandılar. Japonya, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle bölgeden çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine tekrar geri gelen Hollanda kuvvetleri, Sabang adasını işgal etti ve bölgede iç savaş çıktı. Uzakdoğu takımadalarını Endonezya adı altında tek bir yönetimle birleştirmek zorunda kalan Hollanda, bölgedeki hükümranlık haklarını 27 Aralık 1949'da Endonezya Devleti'ne devretti. Bu tarihten sonra Açe toprakları Hollanda öncülüğünde kurulmuş olan yeni Endonezya idaresi altına girdi. Bunun üzerine Açe müslümanları bağımsız bir devlet kurmak için bu defa Endonezya'ya karşı mücadeleye başladılar. Yeni Endonezya idaresine bağlı Cavalılar'ın yönetimindeki Tentera National Indonesia (TNI) adlı millî ordu, bölgedeki müslümanlara karşı sistemli katliamlar uygulamaya başladı. Endonezya Devleti'nin kuruluşundan sonra National Liberation Front of Acheh-Sumatra (NLFAS) adı altında mücadelelerini devam ettiren Açe müslümanları, 1956'da Endonezya içinde otonom bölge statüsü kazandılar; 4 Aralık 1976'da yayımladıkları bir bildiri ile de bağımsızlıklarını ilân ettiler. Dr. Hasan M. Di Tiro, Açe İslâm Devleti'nin başkanlığına getirilerek yeni devletin ilk kabinesi kurulmuş oldu. Ancak bu durum Endonezya ve diğer devletler tarafından kabul edilmediğinden bağımsızlık mücadelesi hâlâ sürmektedir.

Kültür ve Medeniyet. Açeliler, kullandıkları dil bakımından Malay-Polinezya kavimlerindendir. Açe dilinin birçok farklı lehçeleri vardır ve bunlar da kendi aralarında mahallî ağızlara ayrılmıştır. Yazı dili ise Malayca olup Arap alfabesiyle yazılmaktadır. Malayca, Açe İslâm Devleti'nin yükseliş devrinde müslüman ilim adamları ve okur yazarlar arasında yaygın bir şekilde kullanılmış, özellikle dinî ilimlerle sanat ve edebiyat alanlarında bu dilde birçok eser kaleme alınmıştır. Ancak Malayca'nın yüksek tahsil görenler dışında geniş halk tabakaları arasında kullanılmadığı da bir gerçektir. Bugün ise bölgede resmî dil Endonezya dilidir.

Açe'de siyasî yönetim yukarıdan aşağıya doğru bir teşkilâtlanma modeli içinde olup en üst mevkide raca (sultan) bulunurdu. Devlet eyaletlere ayrılarak yönetilirdi ve yönetim kademelerinde racanın hemen altında yer alan eyalet yöneticilerine uléebalang denilirdi. Uléebalanglara tâbi olarak doğu, batı ve güneyde bir siyasî teşkilâtlanma birimi olan üç **sagi** bulunurdu. Her sagi ise **mukım** adı verilen yerleşim birimlerinin birleşmesinden meydana geliyordu. Açe'de dinî işlere bakmak ve şeriatı uygulamak **tunku**ların göreviydi. Ülkede uygulanan kanunlar, İslâm hukukundan kaynaklanan ve yerli dilde **âdât** adı verilen yazılı olmayan hukuka dayanırdı. Ayrıca, İskender Muda gibi güçlü sultanlar tarafından zaman zaman bazı kanunnâmeler de çıkarılmıştır. Bu kanunnâmelerin hazırlanmasında sarayda bulunan ilim adamlarının büyük yardımları olmuştur. Hâkimlerin reisi sultanın kadısı idi ve adliye teşkilâtının başı sayılırdı. Bu kişiler **kali malikön adé** (kādî melikü'l-âdil) unvanı ile anılırlar, hukukun genel anlamda şeriata uygunluğunu kontrol ederlerdi. Her yerleşim biriminde hâkimlik görevini o birimin reisi yürütürdü.

Açe'de kültür ve din, Hindistan ile olan sıkı ilişkiler sonucu, başlangıçta Hinduizm'den etkilenmiştir. Ancak zamanla diğer bazı müslüman şehirlerle münasebetlerin artması ve Hindistan, Mısır, Suriye gibi ülkelerden gelen âlimlerin çalışmalarıyla Sünnî İslâm akîdesi diğer din ve kültürlerin olumsuz etkilerini silmiştir. İslâmiyet'in Hint Okyanusu'nun doğusunda ilk girdiği bölge, Uzakdoğu adalarının en batısında yer aldığı için Açe olmuş ve İslâm dini buraya deniz ticaret yoluyla Hindistan'dan gelmiştir. Bu bakımdan Açe'nin İslâm kültürüyle karşılaşması oldukça eskidir. İbn Battûta 1345 yılında Açe'ye geldiğinde, bölgeye İslâm'ın çoktan ulaşmış olduğunu, müslümanların çevredeki kâfir devletlere cihad ilân ettiğini nakletmiştir. Yine XV. yüzyılın büyük İslâm tarihçisi İbn Haldun, *Mukaddime*'sinde, Açe Devleti'nin bölgenin en güçlü

Açe'de Sâlih Satu Camii

İslâm devleti, Açe halkının da dünyanın en fedakâr müslümanları olduğunu belirtmiştir. Özellikle yükseliş devrinde hükümdarların İslâm âlimlerine gösterdikleri saygı, devrin birçok meşhur âliminin Açe'ye gelmesini sağlamıştır. Bu âlimler içinde en tanınmışı, İbn Hacer el-Heytemî'nin (ö. 1567) oğludur.

Malay dilinde kaleme alınan eserler Açe'de hâlâ okutulmaktadır. Bunlar arasında, Sultan II. İskender'e sunulan Nûreddin er-Rânirî'nin *Bustânü's-selâṭîn* adlı ansiklopedik eseri, XVII. yüzyıla ait *Ḥikâyât-ı Açe* adlı tarih kitabı ve Abdürraûf es-Sinkilî'nin (ö. 1693) Prenses Safiyyetüddin'e sunduğu *Mirʾâtü'ṭ-ṭullâb* adlı fıkıh kitabı en kayda değer olanlarıdır. Abdürraûf es-Sinkilî, Açe'de önceleri yaygınlaşan vahdet-i vücûd anlayışına ve bid'atlarla hurafelere karşı mücadele vererek, İslâm inancının saf şekli ile korunması hususunda gösterdiği hassasiyetle İslâmiyet'i Açe topraklarına yeniden getiren kişi olarak tanınmaktadır. Açeliler Şâfiî mezhebine bağlı olup hukukta bu görüşün esaslarını uygularlar.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *Tuḥfetü'n-nüẓẓâr* (nşr. Ali el-Müntasır), Beyrut 1405/1985, II, 706; Kâtip Çelebi, *Cihânnümâ*, İstanbul 1145, s. 144-145; K. F. H. van Langen, *Handleiding voor de beoefening der Atjehsche Taal*, The Hague 1889; *Ḳāmûsü'l-a'lâm*, I, 42-43; C. Snouck Hurgronje, *The Achehnese*, Leiden 1906; Antony Reid, *The Blood of the people: Revolution and the end of traditional Rule in Northern Sumatra*, Oxford 1979; Dengku Hasan M. Di Tiro, *The Legal Status of Acheh Sumatra under International Law*, Kuta Radja 1980; a.mlf., *Indonesia as a Model Modern neo-colony*, London 1984; M. C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, London 1981; Robert Wessing, "Acehnese", *Muslim Peoples: A World Ethnographic Survey* (nşr. Richard V. Weekes), Wesport-Connecticut 1984, I, 3-10; Numan Kurtulmuş, *Açe-Sumatra Dosyası*, İstanbul 1986; B. W. Andaya—L. Y. Andaya, *A History of Malaysia*, Hong Kong 1986, s. 52-53, 61, 69-70; *Indonesia 1986, An Offical Handbook* (nşr. Directorate of Foreign Information Services of the Department of Information Republic of Indonesia), Indonesia 1986, s. 87-88; Anthony H. Johns, "Indonesia: Islam and Cultural Pluralism", *Islam in Asia* (nşr. John L. Esposito), Oxford 1987, s. 212; Safvet, "Bir Osmanlı Filosunun Sumatra Seferi", *TOEM*, I (1329), s. 604-614, 678-683; Razaulhak Şah, "Açi Padişahı Sultan Alâeddin'in Kanunî Sultan Süleyman'a Mektubu", *TAD*, V/8-9 (1967), s. 373-409; Th. W. Juynboll, "Açe", *İA*, I, 118-123; a.mlf.—P. Voorhoeve—A. J. Piekaar, "Atjèh", *EI* [2] (İng.), I, 739-747; *Ensiklopedi Indonesia*, Jakarta 1980-84, I, 68-69.

NUMAN KURTULMUŞ

Açıkbaş Mahmud Efendi'nin Bursa'dan sürgüne gönderilmesine dair belge (*Bursa ŞS*, nr. 130/345, vr. 96[b])

AÇIKBAŞ MAHMUD EFENDİ

(ö. 1077/1666)

Mutasavvıf-şair.

Âmid'de (Diyarbakır) doğdu. Ahî Mahmud Efendi'nin oğlu, Nakşibendî şeyhlerinden Rûmiyye şeyhi diye meşhur Mahmud Efendi'nin yeğeni ve mürididir. İlim tahsili için Mısır'a gitti, sonra Bursa'ya gelip yerleşti. Bursa'da Ulucami ve Dâye Hatun camilerinde vaazlar verdi, talebe okuttu. Bilinmeyen bazı sebepler yüzünden halkın şikâyeti üzerine Bursa'dan sürgün edildi. 15 Rebîülâhir 1077'de (15 Ekim 1666) vefat etti ve Dâye Hatun Camii hazîresine defnedildi.

Resmî mahlasıyla Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri, Türkçe *Güzîde* adlı tecvide dair bir risâlesi ve *Risâle-i Nurbahşiyye* adlı tasavvufî bir eseri vardır. Ayrıca Seyyid Mahmûd-ı Hemedânî'nin *Evrâd-ı Fethiyye* adlı Farsça eserini şerh ve tercüme ettiği kaynaklarda belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Veḳāyiu'l-fuzalâ*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2361, I, vr. 281[a]; İsmâil Beliğ, *Güldeste*, Bursa 1302, s. 154-159; *Sicill-i Osmânî*, IV, 319; *Osmanlı Müellifleri*, I, 14; Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Genel böl., nr. 4521, III, 189.

H. KÂMİL YILMAZ

AD KOYMA

(Tesmiye التسمية)

Yeni doğan çocuğa veya ihtida eden kimseye İslâmî geleneklere göre isim verme.

Varlıkların birer sembolü demek olan adların ilk defa Allah Teâlâ tarafından Hz. Adem'e öğretildiği (bk. el-Bakara 2/33) bilinmektedir. İlk yaratılan şeyleri tesbite çalışan müfessirler, bu arada adı da söz konusu etmektedirler. Türkler'in İslâmiyet'i kabulünden önce, animist inançta olmalarının ve tabiatta bazı varlıklara tapınmalarının etkisi ile, başlangıçtaki Türk isimleri yırtıcı hayvan, kuş ve dış tesirlere dayanıklı maddelerden seçilmiş, çocuklara Bozkurt, Arslan, Şahin, Doğan, Timur (Demir), Kaya ve Gökhan gibi adlar verilmiştir. Bu adlar çocukluk ve gençlik dönemlerinde olmak üzere iki safhada verilirdi. Doğumun hemen ardından çocuğa ad verilmez, bir yaşına girdikten sonra, Türk âdetlerine göre büyük bir şölen (toy) yapılır ve bu şölene katılanların en yaşlısı tarafından ad konurdu. Gençlik çağında alınan adlar, gösterilen bir kahramanlıktan sonra, hazırlanan bir toy merasiminde ve ileri gelen şahsiyetler tarafından verilirdi. Bu durum *Dede Korkut Kitabı*'nda, "Bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad komazlardı" diye anlatılmıştır (I, 118, 120). Yine burada belirtildiğine göre Bayındır Han'ın oğlu Boğaç, adını bir boğa öldürdükten sonra almıştır (I, 83).

İslâmiyet'ten önceki Araplar da, hayatın zorlukları ve özellikle düşman karşısında dayanıklı, güçlü ve cesur olması, düşmanın gönlüne korku salması arzu ve düşüncesiyle çocuklarına Gālib, Zâlim, Mukātil (savaşçı), Esed, Leys (arslan), Zi'b (kurt), Hacer (taş), Sahr (kaya) gibi adlar koymuşlardır. Yine bu devrin Arapları'nda her ferdin, adından başka bir de ilk erkek çocuğuna bağlı olarak baba olduğunu belirten bir **künye***si, o şahsın kimin veya kimlerin çocuğu olduğunu gösteren bir nesebi (bk. ENSÂB) ile o kimsenin doğduğu ve yaşadığı yeri veya mezhebini ifade eden bir **nisbe***si, bazan da mesleğini açıklayarak şahsın daha iyi tanınmasını sağlayan bir de **lakab***ı bulunmakta idi. Bunlardan başka, devlet ve ilim adamlarına **sultan, imam, şeyh, hacı, hâfız** gibi **mansıp***lar verilmekteydi (ayrıca bk. MAHLAS).

İslâmî eserlerde çocuğa ad koymanın zamanı üzerinde durulmuş ve bazı rivayetlerde doğumunun üçüncü, bazılarında ise yedinci günü ad koymak için en uygun zaman olarak gösterilmiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber'in Mâriye'den doğma oğlu İbrâhim için, "Bu gece bir oğlum doğdu, ona dedem İbrâhim'in adını verdim" (Ebû Dâvûd, "Cenâʾiz", 24) dediği, dolayısıyla doğumun birinci günü ad koyduğu bilinmekte ve bu yöndeki rivayetler diğerlerine nisbetle daha sahih kabul edilmektedir.